

ROYAL HASKONING

HASKONING NEDERLAND B.V.

KUST & RIVIEREN

De Monumentencommissie van de gemeente Zaltbommel
T.a.v. mevrouw M. Sanders
Postbus 10002
5300 DA ZALTBOMMEL

Barbarossastraat 35

Postbus 151

6500 AD Nijmegen

(024) 328 42 84

Telefoon

(024) 360 54 83

Fax

info@nijmegen.royalhaskoning.com

E-mail

www.royalhaskoning.com

Internet

Arnhem 09122561

KvK

Uw referentie : --
Onze referentie : 9S9885.B6/L0002/413570/JEBR/Nijm
Doorkiesnummer : 024 328 49 42
E-mail : gj.meulepas@royalhaskoning.com
Datum : 8 juni 2009
Bijlage(n) : 3

**Betreft : Planstudie Munnikenland
Verplaatsing Amerikaanse Windmotor met status Rijksmonument**

Geachte mevrouw Sanders,

Zoals u bekend zal zijn, nadert de planvorming MER voor de dijkverlegging Munnikenland haar eindstadium. De nieuwe dijk zal pal ten westen van de historisch kostbare Nieuwendijk worden gelegd. Daarnaast zal een aantal maatregelen worden getroffen om de Waal meer ruimte te geven. Daartoe behoren de aanleg van nevengeulen in de uiterwaarden en het over zekere afstand afgraven van de waterkering langs de Waaloever. De Waal zal daardoor een nieuwe oever kunnen gaan opbouwen rond de plaats waar die in vroegere eeuwen ook toegang heeft geprobeerd te krijgen tot Munnikenland.

Gelet op het vastgestelde ontwerp, vraag ik uw aandacht voor een Amerikaanse windmotor die aan het benedeneinde van de zogeheten Brakelsche Uitwatering staat. Deze watermolen blijkt geregistreerd te staan als een Rijksmonument (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Besluit RNO-2000-2968). In de redengevende beschrijving voor aanwijzing tot monument worden als eigenaars genoemd D.G. Duijzer en Polderdistrict Groot Maas en Waal. Het bewuste molentje komt in de geul te staan vanwaar de Waal zich in de toekomst zal gaan ontlasten naar Munnikenland. Om schade aan het kleine, kwetsbare object door de werking van de Waalstroom en stagnatie in de waterafvoer te voorkomen, wordt voorgesteld de molen te verhuizen naar een andere, passende locatie.

Het bewuste object behoort tot de categorie van Bosman-molentjes, een tijdlang wereldwijd een begrip op het gebied van drainage. Bastiaan Bosman streek in 1929 als smid neer aan de Sluisjesdijk in Piershil in de Hoeksche Waard. Hij legde zich toe op reparatie van poldermolens, zoals de indertijd in de mode komende metalen windmotoren. Deze watermolens waren een Amerikaanse vinding. Begin vorige eeuw werden ze in Nederland wijd en zijd aangeschaft. Een bedreiging vormend voor de traditionele molens, werden ze ook wel Schrikmolens genoemd.

De Amerikaans molens hadden echter een nadeel: ze waren niet bestand tegen het ruige weer in Europa, met name in Nederland. Reden, waarom hier werd overgegaan tot de bouw van robuustere windmotoren.

Bosman maakte er ook nog ingenieuze apparaten van door een vlotterstelsel te bedenken waarmee de molens, zonder dat er iemand aan te pas kwam, konden reageren op wisselende waterstanden. Ze bestonden uit een metalen vakwerk mast voorzien van een rad met vier wieken en een staart bestaande uit twee windvanes, een horizontale en een verticale. Zodra de slootstand te hoog werd, zette een vlotter de staart in beweging. De molen keerde zich daardoor naar de wind. De draaiende wieken activeerden een pomp, die de bemaling op gang bracht. Als het water voldoende was gezakt, zette de vlotter de staart stil. De wieken vingden daardoor geen wind meer, zodat de bemaling stopte. In 1932 verkocht Bosman 22 van zijn vernuftige molentjes aan boeren in de omgeving van Piershil. Veertien jaar later, in 1946, stonden zo'n 2000 molentjes verspreid over Nederland, België, Frankrijk, Noorwegen, Tenger, Brits-Indië, Indo-China, Sri Lanka, Java en West-Indië.

Intussen waren ook in Munnikenland Bosmanmolens geplaatst. Op een kaart van rond 1959 blijken liefst tien molens te staan in het gebied:

- een molen ten zuidoosten van de batterij Brakel, in de Boezem van Brakel, ter bevordering van de waterafvoer in de Hoefwetering;
- een molen beoosten het Grote Wiel aan de Nieuwendijk, ook in de Boezem van Brakel, mogelijk ter bevordering van de afvoer van de Boezemvliet;
- een molen langs de wetering aan de noordzijde van de Schouwendijk, niet ver van de Nieuwendijk;
- een molen langs de wetering aan de zuidzijde van de Schouwendijk;
- een molen langs de wetering aan de noordzijde van de Schouwendijk, beoosten de markante bocht in deze kade;
- een molen langs de wetering ten noordoosten van de Munnikhof;
- een molen langs een sloot tussen de wetering en de Schouwendijk;
- een molen langs de zuidzijde van de Schouwendijk, dichtbij Loevestein
- een molen bezuiden de Blindesteeg, bij de Ekkerspoel;
- een molen in de uiterwaarden, aan de sloot tussen de sluis en de Bloemstrang. Deze molen werd ingezet om het waterpeil van de Brakelsche Uitwetering te regelen. De watervoorziening van het boerenland tegenover het Rechthuis speelde daarbij een belangrijke rol. In tijd van droogte werd de sluis opengezet zodat het molentje het buitenwater kon opmalen richting de Brakelsche Uitwetering.

Mettertijd zijn molens opgeheven en verplaatst. Daarbij verdwenen de twee exemplaren in de Binnenboezem van Brakel. Benoorden de Schouwendijk, vlakbij de Nieuwendijk, staan nog twee molens, op plekken waar rond 1959 geen windrotor stond.

Voorgesteld wordt de molen van de Brakelsche Uitwetering te verhuizen naar een plek waar voorheen nog een exemplaar stond, namelijk zuidoostelijk van de Batterij van Brakel. Voordeel van deze locatie is dat de molen vanaf de batterij - een plek die in de toekomst drukker zal worden bezocht - en de nabije Prinkweg prima kan worden gezien, zonder dat de fauna in dit ecologisch waardevolle gebied wordt verstoord.

Pluspunt van deze keuze is ook dat de windmotor op de nieuwe plek ten volle de kwaliteiten blijft etaleren waarvoor status rijksmonument is toegewezen. De molen blijkt architectuurhistorisch van waarde "als voorbeeld van een functionele en typologische ontwikkeling" en van een in zijn tijd innovatieve constructiewijze. Verder zou hij van stedenbouwkundige waarde zijn "als onderdeel van een historisch gegroeid landschappelijk gebied", waarin die een beeldbepalende rol vervult. De molen staat daarbij symbool voor het polderachtige karakter van het Zaltbommelse buitengebied en de Bommelerwaard. Cultuurhistorisch werd het molentje van waarde geacht doordat het in zijn functie en uiterlijk een uitdrukking van een technische ontwikkeling vormt.

Wij vragen u dit voorstel te willen voorleggen aan het oordeel van de Monumentencommissie van Zaltbommel en de Rijksmonumentendienst. Desgewenst is onze cultuurhistorische adviseur graag bereid ons standpunt toe te lichten op de commissievergadering.

Met vriendelijke groet,

Ir. J.M. Meulepas

Bijlage(n):

1. Foto van de molen op huidige locatie;
2. Foto van de voorgestelde locatie;
3. Kaartje met locaties van bestaande molens.

Bijlagenummer : 1
Bijlage : Foto van de molen op huidige locatie
Datum : 8 juni 2009
Onze referentie : 9S9885.B6/L0002/413570/JEBR/Nijm

Bijlagenummer : 2
Bijlage : Foto van de voorgestelde locatie
Datum : 8 juni 2009
Onze referentie : 9S9885.B6/L0002/413570/JEBR/Nijm

Bijlagenummer : 3
Bijlage : Kaartje met locaties van bestaande molens
Datum : 8 juni 2009
Onze referentie : 9S9885.B6/L0002/413570/JEBR/Nijm

- X Te verplaatsen molen
- X Alternatieve locatie molen
- X 2 overige nog bestaande molens

Titel:
Locaties bestaande molens en
alternatieve locatie

Project:
Planstudie Munnikenland
9S9885.B0

Oprachtgever:
Waterschap Rivierenland

Datum:
05-06-2009

Schaal:
1:15000

Figuur:
bijlage bij brief

